

MAXSUS MATNLARNI TARJIMA QILISHNING NAZARIY TALQINI VA TAVSIFI

Abdullayeva Shoxida Norqulovna f.f.f.d PhD
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Toshkent

***Annotasiya.** Ushbu maqola tilshunoslik va tarjimashunoslikka oid bo'lgan maxsus matnlar tarjimasiga bag'ishlangan bo'lib, maxsus matnlarni tarjima qilish haqida olimlar fikri va tarjima qilish mezonlari tavsiflanadi.*

***Kalit so'zlar.** Maxsus matnlar, aniqlik, shaffoflik, filologik tahlil ilmiy.*

Dunyoda fanning barcha jabhalari jadal rivojlanar ekan, ilgari ma'lum bo'lgan fanlar mustahkamlanib, tilshunoslik va tarjimashunoslikka tegishli yangi yo'nalishlar paydo bo'lmoqda. Inson faoliyatining yangi tarmoqlari paydo bo'lishi bilan beixtiyor ularning batafsil tavsifi yuzaga kelib, tarjima nazariyotchilari va amaliyotchilarining doimo diqqatini chekmoqda. Albatta, tarjimashunoslikda maxsus deb atalgan ushbu turdagi adabiyotlarni tarjima qilishda “maxsus matn” tushunchasiga aynan nimalar kiritilganligini, bu matn qanday o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini tushunish muhimdir.

Bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish muammosi fandagi eng dolzarb masalalardan biridir. Hozirgi kunda texnologiya va fanning rivojlanishi bilan tilning nisbaton tezroq yangilanishi ham ko'proq tarjima muammolarini, yangi so'zlar va atamalar yaralishiga sabab bo'lmoqda.

Tarjima nazariyasining “tushunish” atamasi eng muhim maqsadini, hamda tarjimaning barcha huquqlari, shu bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Maxsus matnlarni tarjima qilish uchun tilni mukammal bilishni va shuningdek, bu sohada amaliy albatta tajriba ega bo'lishni ta'lab etadi.

Ko'pgina olimlar maxsus tarjima nazariyasini ishlab chiqdilar va rivojlantirmoqdalar. Ular orasida: A. B. Коваленко, Р. К. Миньяр-Белоручева, В. В. Alimova, А. В. Федоров, И. В. Арнольд va boshqa olimlarning xizmatlari beqiyos. Shunday qilib, R. K. Minyar-Beloruhevning fikriga ko'ra, maxsus

tarjima nazariyasi "tarjimaning turli xil turlarini to'playdi, ular orasida ijtimoiy-siyosiy, harbiy va texnik matnlar birinchi o'rinda turadi".

Maxsus tarjima - bu maxsus matnlarni, ya'ni o'z terminologiyasiga ega bo'lgan muayyan sohaga oid matnlarni yohud bir nechta sohalarga jumladan, iqtisodiy, tibbiyot, siyosiy, yuridik matnlar va hokazo sohalarga oid tarjimani qamrab oladi.

“Tarjimashunoslikning izohli lug‘ati”da berilgan definitsiyaga ko‘ra, maxsus tarjima “o‘ziga xos terminologik nomenklaturaga ega bo‘lgan ma‘lum bilim sohalariga xizmat qiluvchi axborot-kommunikatsiya (lingvistik) tarjima; ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-texnikaviy, harbiy, ma'muriy-iqtisodiy, huquqiy, diplomatik, tijorat, biznes, moliyaviy, jurnalistik va boshqa maxsus mavzular va mavzular bo'yicha aloqa sohalarida, shu jumladan kundalik nutq va til muloqoti mavzularida faoliyat yuritadi. Maxsus tarjimaning nazariy asosini tarjimaning lingvistik nazariyasi tashkil etadi” [1].

“Tarjimashunoslikning izohli lug‘ati”da berilgan ta’rifga ko‘ra, maxsus tarjima “o‘ziga xos terminologik nomenklaturaga ega bo‘lgan ma‘lum bilim sohalariga xizmat qiluvchi axborot-kommunikatsiya (lingvistik) tarjima; ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-texnikaviy, harbiy, ma'muriy-iqtisodiy, huquqiy, diplomatik, tijorat, biznes, moliyaviy, jurnalistik va boshqa maxsus mavzular va mavzular bo'yicha aloqa sohalarida, shu jumladan kundalik nutq va til muloqoti mavzularida faoliyat yuritadi. Maxsus tarjimaning nazariy asosini tarjimaning lingvistik nazariyasi tashkil etadi”.

Professor B. A. Larin tarjima nazariyasining lingvistik kontseptsiyasini qo'llab-quvvatlagan va shunday e'tirof etadi: “Har bir tarjima matnni filologik tahlil qilishdan boshlanishi kerak, lingvistik tayyorgarlik bilan to'liq qurollangan holda amalga oshiriladi va adabiy ijod yakunlanadi”[2].

Ta'rif va amaliy tajribaga asoslanib, ta'kidlash o'rinliki, biz maxsus matnni deyarli har qanday turini badiiy matnga tegishli emas, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Uning shakl va mazmun jihatdan ma'lum bir mavzuga oid nutq va til bilan bevosita aloqador deb hisoblash mumkin. Bunday turdagi matnlar maxsus va umumiy ilmiy

terminlardan foydalanish bilan tavsiflanadi. Bunday matnlarning etakchi funksiyalari quyidagilardan iborat:

- 1) denotativ (xabar beruvchi faktlar);
- 2) buyruq yoki ixtiyoriy (harakatlarni belgilash);
- 3) metallingvistik (til haqida gap ketganda lingvistik tizimning tavsifi).

Bunday matnlarning toni yani ohangi:

- a) neytral yoki b) nisbatan qisqartirilgan (rasmiy).

Mazkur matnlarda mavjud bo'lgan ma'lumotlar turlari odatda qu'yidagicha tavsiflanadi:

- 1) kognitiv (tashqi dunyo haqidagi ob'ektiv ma'lumotlar, uchta parametr bilan tavsiflanadi: 1) ob'ektivlik (matnning realligi, hissiy bo'shlik, atamalardan foydalanish); 2) mavhumlik (matnning izchilligi); 3) zichlik yoki komressiya (qisqartmalar, raqamlar, formulalar, grafiklar, chizmalar va boshqalardan foydalanish);
- 2) operativ yoki apellyativ (undovchi muayyan harakatlarni bajarishga chorlash, masalan, ko'rsatmalar, e'lonlar);
- 3) hissiy yoki emotiv (his-tuyg'ularni, tuyg'ularni uzatish - bu turdagi ma'lumotlar maxsus matnlarda birinchi ikkitalikka qaraganda nisbatan kamroq uchraydi) [3].

Maxsus matnlar uchun odatiy tarjima strategiyalari:

- 1) Sanalar bir ma'noli ekvivalent yozishmalar yordamida tarjima qilinadi (masalan: 20-asrda - 20-asrda, 2018-yilda - 2018-yilda va boshqalar);
- 2) To'g'ri nomlar (jumladan, jug'rofiy nomlar, san'at asarlari nomlari, filmlar, gazetalar va boshqalar) ma'lum bir madaniy an'anada o'rnatilgan aniq an'anaviy yozishmalar yordamida tarjima qilinadi (masalan: Jorj V - Jorj Beshinchi (qirol) , Sent-Jorj - Sent-Jorj, Jorj Bush - Jorj Bush, Charlz I Styuart - Charlz Birinchi Styuart, Jeyms - Yoqub, Yoqub (Angliya va Shotlandiya qirollarining nomi), Angliya - Angliya, Yaqin Sharq - Yaqin Sharq, va boshqalar), va bir ma'noli an'anaviy yozishmalar bo'lmasa - transliteratsiya elementlari bilan transkripsiyadan foydalanish (Kit Sanders - Keyt Sanders va boshqalar);

3) Umumiy ilmiy atamalar bir ma'noli ekvivalent moslashuvlar yordamida tarjima qilinadi (masalan, siyosiy harakat – siyosiy harakat, iqtisod – iqtisod va boshqalar), maxsus terminlar ko'p atamalarning o'ziga xos ko'p ma'noligidan kelib chiqib, variant mosliklari yordamida tarjima qilinadi. Xat yozishni tanlashga matnning mavzusi va ma'lum bir segmentning konteksti ta'sir qiladi.

Maxsus matnlarni tarjima qilishning asosiy xususiyatlari ob'ektivlikni, taqdimotning izchilligini ta'minlaydigan, kognitiv va tezkor ma'lumotlarni etkazib beradigan vositalardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Толковый переводоведческий словарь ... Нелюбин Л.Л. Издательство: Издательство "ФЛИНТА"; ISBN: 978-5-89349-526-3; Год: 2016; Издание: 8-е изд.
2. Б. А. Ларин как исследователь двуязычной лексикографии эпохи Московской Руси XVI–XVII вв. Русский язык. 2023;84(1):85-99. <https://doi.org/10.30515/0131-6141-2023-84-1-85-9>
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М., 2002;
4. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода. – М., 2006

A CONTRASTIVE ANALYSIS OF VOWELS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES: DIFFERENCES BETWEEN UZBEK AND ENGLISH VOWELS

Abdullaeva Gulkhayo Ulugbekovna

Uzbekistan State World Languages University

***Abstract:** The contrastive study of the sound system of languages is carried out as an integral part of learning and teaching process of contrastive linguistics. Comparative phonetics deals with the commonalities as well as differences between the formation and articulation of speech sounds in various languages. It is obvious that the ability to differentiate between speech sounds of L1 and FL/SL*